

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО

ТРОФИМЕНКО ВОЛОДИМИР МИХАЙЛОВИЧ

УДК 343.13

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАВОВІ ОСНОВИ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ
КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ УКРАЇНИ

12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук

Харків – 2017

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі кримінального процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України.

Науковий консультант – доктор юридичних наук, професор **Грошевой Юрій Михайлович**, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, академік Національної академії правових наук України, заслужений діяч науки і техніки України.

Офіційні опоненти:

– доктор юридичних наук, професор **Аленін Юрій Павлович**, Національний університет «Одеська юридична академія», професор кафедри кримінального процесу, член-кореспондент Національної академії правових наук України, заслужений юрист України;

– доктор юридичних наук, професор **Лобойко Леонід Миколайович**, Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України, завідувач відділу дослідження проблем кримінального процесу, криміналістики та судоустрою;

– доктор юридичних наук, професор **Шумило Микола Єгорович**, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, професор кафедри правосуддя, член-кореспондент Національної академії правових наук України, заслужений діяч науки і техніки України.

Захист відбудеться «20» червня 2017 р. о 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.086.01 у Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого за адресою: 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого за адресою: 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 70.

Автореферат розіслано «19» травня 2017 р.

**Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради**

В. Ю. Шепітько

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Кримінальний процес є складним і універсальним явищем, яке притаманно будь-якій державі незалежно від приналежності її до тієї чи іншої правової системи. Адже встановлення обставин кримінального правопорушення, притягнення винного до кримінальної відповідальності, відшкодування шкоди, завданої потерпілому, неможливо без діяльності, що здійснюється у передбаченій законом процесуальній формі, і являє собою спосіб реалізації норм кримінального права. Проте універсальність цього явища в жодному разі не означає його однакової системно-структурної організації, що має абсолютно різні моделі залежно від мети кримінального процесу та правової традиції держави.

З прийняттям Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) система кримінального процесу зазнала істотних змін, що стало результатом конвергенції процесуальної форми, наближення законодавства України до європейських стандартів. Сьогодні вже складно уявити правове регулювання кримінального судочинства без багатьох диференційованих процесуальних проваджень та порядків здійснення процесуальної діяльності у їх межах, що в сукупності утворюють систему кримінального процесу, та дозволяють вирішити його завдання. Тож, саме диференціація процесуальної форми визначає системно-структурну організацію сучасного кримінального процесу, яка є складною, істотно відрізняється від раніше чинної та потребує ґрунтового наукового аналізу.

Доцільність та корисність диференційованого порядку кримінального судочинства доведена часом, вона визнана не тільки національним законодавцем, а й міжнародною спільнотою, що знайшло свій вираз, зокрема, в Рекомендації № R (81) 7 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо заходів, що полегшують доступ до правосуддя, від 14.05.1981 р., Рекомендації № R (87) 18 Комітету Міністрів Ради Європи щодо спрощення кримінального правосуддя від 17.09.1987 р. тощо.

Розгляд проблеми кримінальної процесуальної форми та її диференціації є неможливим без вагомого спадку, який залишили видатні вчені минулого С. І. Вікторський, М. В. Давидов, М. В. Духовський, А. Ф. Коні, М. М. Коркунов, П. І. Люблінський, Й. В. Михайловський, С. А. Муромцев, В. О. Рязановський, І. Я. Фойницький та ін.

З'ясування сутності диференціації кримінального процесу передбачає необхідність звернення до наукових праць із

загальнотеоретичних питань юридичного процесу Д. М. Бахраха, В. П. Беляєва, І. В. Бенедика, В. М. Горшеньова, О. Г. Лук'янової, Є. О. Мамай, М. В. Максютіна, П. О. Недбайла, С. М. Олейнікова, А. О. Павлушиної, І. М. Погрібного, В. Н. Протасова, В. В. Сорокіної та ін.

Значний внесок у розробку проблеми диференціації кримінальної процесуальної форми зробили знані вітчизняні правники та представники російської правової науки радянського періоду Г. З. Анашкін, В. Д. Арсенєв, А. П. Гуляєв, В. Г. Даєв, А. С. Кобліков, В. З. Лукашевич, П. Ф. Пашкевич, І. Л. Петрухін, Р. Д. Рахунов, М. С. Строгович, М. А. Чельцов, П. С. Елькінд, М. Л. Якуб та ін. В останні роки процесуальна форма та проблема її диференціації стали предметом дослідження І. С. Дікарева, В. В. Дорошкова, Д. Р. Гімазетдінова, А. П. Гуськової, З. З. Зінатулліна, С. М. Мельника, В. В. Молдована, І. С. Смирнової, О. В. Смирнова, Х. У. Рустамова та ін.

Сутності кримінального процесу та характеристиці системи його стадій присвячено роботи Ю. П. Аленіна, Ю. М. Грошевого, В. С. Зеленецького, О. В. Волколуп, О. В. Капліної, Л. М. Лобойка, М. М. Михеєнка, В. Т. Нора, М. А. Погорецького, В. О. Попелюшка, Д. В. Філіна, М.Є. Шумила та інших учених. Правова природа та функціональне призначення процесуальних проваджень визначили вектор наукового пошуку І. В. Гловюк, А. В. Ленського, О. О. Сичова, І. А. Тітка, Т. В. Трубнікової, О. Г. Шило, Ю. К. Якимовича та ін.

Важливе значення при дослідженні проблеми процесуальної форми відіграють також роботи видатних зарубіжних науковців Ж.-Л. Бержеля, У. Бернама, Є. Бредлі, Д. Гом'єн, М. Дженіса, Х. Зера та ін.

Нарешті, проблема диференціації процесуальної форми кримінального судочинства в останні роки отримала новий виток наукової розробки у дисертаційних дослідженнях російських науковців Д. П. Великого, Н. С. Манової, О. В. Міщенко, А. В. Руновського, С. С. Циганенка та ін. Проте у вітчизняній науці кримінального процесу вона залишається недостатньо розробленою, оскільки за часів незалежності України, а тим більше після прийняття КПК України її комплексні дослідження майже відсутні. Тенденції ж розвитку кримінального процесуального законодавства України дозволяють визначити його вектор не в сторону уніфікації, а навпаки, диференціації кримінальної процесуальної форми. Поява нових процедур та розширення застосування тих процесуальних порядків, які мають специфічні риси та істотно відрізняються від загального порядку здійснення кримінального провадження, створюють належні умови для ефективного вирішення

завдань кримінального процесу.

З огляду на вищезазначене проблема диференціації кримінального процесу набуває особливої актуальності.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано згідно з планом наукових досліджень кафедри кримінального процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого та є складовою частиною цільової комплексної програми «Судова влада: проблеми організації та діяльності» (номер державної реєстрації 0111U000957). Тема дисертаційної роботи затверджена вченою радою Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (протокол № 5 від 24.12.2010 р.).

Мета і задачі дослідження. Метою дослідження є розробка на основі системного аналізу процесуальної форми кримінального провадження концепції диференціації кримінального процесу України у формально-структурному аспекті.

Досягнення поставленої мети передбачає необхідність послідовного вирішення таких дослідницьких задач:

- прослідкувати генезу теоретичних уявлень щодо сутності поняття кримінальної процесуальної форми та виявити її характерні ознаки;
- з'ясувати співвідношення концепції «належної правової процедури» та концепту кримінальної процесуальної форми;
- виокремити та охарактеризувати детермінанти розвитку кримінальної процесуальної форми;
- встановити кореляції мети кримінального процесу та уніфікації чи диференціації кримінальної процесуальної форми;
- визначити і охарактеризувати системо-утворюючий фактор, системо-утворюючий компонент і системо-утворюючий елемент стосовно системи кримінального процесу, а також розкрити зміст інтегративності (імергентності) як її системної якості;
- сформулювати поняття диференціації кримінальної процесуальної форми;
- охарактеризувати мету, значення і функції диференціації кримінальної процесуальної форми;
- встановити види диференціації кримінальної процесуальної форми;
- з'ясувати критерій функціональної диференціації кримінальної процесуальної форми та розкрити його зміст;
- визначити систему процесуальних проваджень, їх види та функціональне призначення;
- з'ясувати критерії структурної диференціації кримінальної

процесуальної форми та розкрити їх зміст;

- визначити та охарактеризувати структуру системи кримінального процесу;

- сформулювати пропозиції, спрямовані на удосконалення чинного кримінального процесуального законодавства України.

Об'єктом дослідження є система кримінального процесу України.

Предметом дослідження є теоретичні та правові основи диференціації кримінального процесу України.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження становить система філософських, загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання, характерних для правової науки. Застосування системи цих методів зумовлене специфікою порушеної проблематики та дозволило забезпечити достовірність отриманих результатів, коректність сформульованих висновків, вирішення окреслених задач та досягнення поставленої мети.

Філософський метод діалектики надав змогу простежити розвиток кримінальної процесуальної форми та виявити його закономірності.

Історико-правовий метод дозволив проаналізувати законодавчий розвиток і становлення сучасного кримінального процесу, еволюцію наукових поглядів на розуміння сутності категорії «кримінальна процесуальна форма», її уніфікації та диференціації. Порівняльно-правовий метод став у нагоді при співставленні положень чинного законодавства України й законодавства зарубіжних країн, що дало поштовх для формулювання пропозицій, спрямованих на вдосконалення чинного КПК України. За допомогою системно-структурного методу досліджено систему кримінального процесу України, з'ясовано її системо-утворюючий фактор, системо-утворюючий компонент і системо-утворюючий елемент, а також розкрито зміст інтегративності (імержентності) як її системної якості.

Соціологічний метод застосовувався під час анкетування суддів, прокурорів, адвокатів та вчених-процесуалістів за розробленою анкетною. Статистичний метод використовувався для узагальнення результатів опитування.

Теоретичне підґрунтя дисертаційної роботи становлять наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених у галузі соціології, філософії, теорії держави та права, конституційного, міжнародного, цивільного процесуального, адміністративного, кримінального й кримінального процесуального права.

Нормативну та інформаційну основу дослідження склали:

Конституція України (далі – КУ), міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, документи Ради Європи з питань здійснення кримінального судочинства, закони України, підзаконні нормативно-правові акти, рішення Конституційного Суду України (далі – КСУ), Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), постанови Пленуму Верховного Суду України (далі – ВСУ), постанови Пленуму та інформаційні листи Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ (далі – ВССУ), законодавство іноземних країн.

Емпіричну базу дослідження становлять: рішення ЄСПЛ, КСУ, ВСУ, ВССУ; результати проведеного узагальнення практики з питань застосування диференційованих порядків кримінального провадження, у межах якого опрацьовано понад 300 судових рішень, внесених до Єдиного державного реєстру судових рішень, а також матеріали понад 180 кримінальних проваджень.

Відповідно до задач дослідження проведено анкетування 319 респондентів, серед яких - 71 суддів місцевих, апеляційних судів та ВССУ, 65 працівників прокуратури, які здійснюють процесуальне керівництво у кримінальних провадженнях, 60 адвокатів та 123 науковців.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що робота є першим у вітчизняній юридичній науці комплексним дослідженням проблеми теоретичних та правових основ диференціації кримінального процесу України у її формально-структурному аспекті. До найважливіших положень, що містять наукову новизну, слід віднести наступні.

Уперше:

- встановлено кореляцію мети кримінального провадження та кримінальної процесуальної форми, що може бути визначена наступним чином: якщо покарання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, є пріоритетною складовою цієї мети, то процесуальна форма кримінального судочинства відзначається високим ступенем уніфікації; якщо ж метою кримінального провадження є врегулювання кримінально-правового конфлікту, то її досягненню відповідає диференційована форма кримінального судочинства;

- виокремлено основні чинники, що детермінують розвиток кримінальної процесуальної форми, до яких слід віднести: кримінальну процесуальну політику держави; соціальні норми, що набули значення загальноновизнаних у суспільстві (моральні, релігійні тощо); науково-технічний прогрес;

- доведено, що система кримінального провадження має власно

системо-утворюючий фактор (мета та завдання кримінального провадження), системо-утворюючий компонент (процесуальні провадження), системо-утворюючий елемент (стадії процесуальних проваджень) та інтегративну (імергентну) якість;

- визначено, що диференціація кримінальної процесуальної форми являє собою спосіб процесуальної організації, відповідно до якого в системі кримінального процесу автономізуються окремі процесуальні провадження і встановлюються загальний та диференційовані процесуальні порядки їх здійснення;

- обґрунтовано наявність двох видів диференціації кримінальної процесуальної форми – функціональної (поділ системи кримінального процесу на окремі процесуальні провадження) та структурної (наявність у межах окремих процесуальних проваджень різних порядків здійснення кримінальної процесуальної діяльності);

- обґрунтовано, що нерозривний зв'язок функціональної та структурної диференціації кримінальної процесуальної форми надає можливість характеризувати диференціацію кримінального процесу як функціонально-структурну;

- з'ясовано мету, значення та функції диференціації кримінальної процесуальної форми;

- аргументовано, що диференціація має всеосяжний характер, пронизує весь кримінальний процес і безпосередньо впливає на його системно-структурну організацію;

- встановлено та надано характеристику критеріям диференціації кримінальної процесуальної форми; обґрунтовано, що функціональна диференціація здійснюється за одним критерієм – спрямованістю кримінального провадження, а структурна диференціація здійснюється за матеріальним (кримінально-правовим), процесуальним та кримінологічним критеріями;

- обґрунтовано, що залежно від спрямованості всі процесуальні провадження, які в сукупності утворюють систему кримінального процесу України, поділяються на дві групи – основні (здійснюються у зв'язку із виникненням, розвитком та припиненням правових відносин, які пов'язані з вчиненням кримінального правопорушення) та забезпечувальні провадження (створюють необхідні умови для здійснення основного провадження та забезпечують дотримання прав і свобод людини під час здійснення основного провадження), які з огляду на особливість їх спрямованості, у свою чергу, поділяються на два види – додаткові (мають допоміжний до основного провадження характер) та особливі (пов'язані із здійсненням судово-контрольної функції під час

досудового розслідування);

- доведено, що система кримінального процесу має бути представлена горизонтальною (наявність окремих процесуальних проваджень) та вертикальною (наявність у межах окремого процесуального провадження стадій, комплексів процесуальних дій, елементарних процесуальних дій, «квантів» кримінальної процесуальної діяльності) структурою.

Удосконалено:

- наукове розуміння соціальної цінності кримінальної процесуальної форми, яка виступає необхідним правовим інструментом вирішення завдань кримінального провадження, забезпечення впливу фундаменталізації прав людини на сферу кримінального судочинства;

- теоретичні уявлення щодо виокремлення основних положень диференціації кримінальної процесуальної форми, до яких слід віднести: (1) пріоритетне значення прав, свобод і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого і потерпілого при диференціації порядків кримінального провадження; (2) основоположну роль загального порядку кримінального провадження; (3) застосування системного підходу до диференціації кримінальної процесуальної форми; (4) спрямування диференціації кримінальної процесуальної форми на вирішення завдань кримінального провадження, що закріплено ст. 2 КПК України; (5) здійснення диференціації на началах раціональності та доцільності; (6) пріоритетне значення при формуванні порядків кримінального провадження суспільної небезпеки кримінального правопорушення, його значення для захисту суспільних інтересів та виду кримінального покарання.

Набули подальшого розвитку:

- доктринальне положення стосовно характеристики виконання судових рішень у кримінальному процесі як його завершального, останнього, невід'ємного етапу, стадії логічної послідовності кримінального провадження, що обумовлює висновок про те, що граничні межі кримінальної процесуальної форми повинні визначатися саме на цій стадії;

- теоретичні положення щодо співвідношення концепції «належної правової процедури» та категорії «кримінальна процесуальна форма»;

- пропозиція щодо впровадження в кримінальний процес медіації як ефективної технології вирішення завдань кримінального провадження, врегулювання кримінально-правового конфлікту та відшкодування потерпілому шкоди, завданої кримінальним правопорушенням.

На підставі проведеного дослідження сформульовано пропозиції

щодо внесення змін і доповнень до статті 314, частини 3 статті 382 КПК України, глав 24-1, 30 КПК України, розділів III, VI, IX-1 КПК України.

Практичне значення одержаних результатів убагацьється в тому, що викладені в дисертації висновки і пропозиції є конкретним внеском як у науку кримінального процесу, так і в правозастосовну практику, оскільки забезпечують цілісне уявлення системи кримінального процесу, кореляції його окремих проваджень, детермінантів, що зумовлюють подальший розвиток кримінальної процесуальної форми.

Висновки та пропозиції, які містяться у дисертаційній роботі, можуть бути використані: а) в науково-дослідницьких цілях – для подальшого опрацювання на підставі отриманих результатів проблеми диференціації кримінального процесу України; у науково-дослідницькій роботі студентів; б) у нормотворчій діяльності – при внесенні змін і доповнень до чинного кримінального процесуального законодавства; в) у правозастосовній діяльності – для виконання методичної функції, надаючи практичну допомогу слідчим, прокурорам і суддям у застосуванні закону і в уникненні помилок у їх діяльності; г) у навчально-методичному процесі – при підготовці підручників, навчальних посібників та методичних матеріалів з кримінального процесу; як основа навчальної дисципліни «Особливі порядки кримінального провадження».

Апробація результатів дисертації. Дисертацію виконано на кафедрі кримінального процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, обговорено на спільному засіданні кафедр кримінального процесу, кримінального процесу та оперативно-розшукової діяльності Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого і кафедри кримінального та адміністративного права і процесу Полтавського юридичного інституту, схвалено та рекомендовано до захисту. Основні положення дисертації було оприлюднено на міжнародних, всеукраїнських, регіональних наукових і науково-практичних конференціях: Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми реформування кримінально-процесуального законодавства удосконалення діяльності судових та правоохоронних органів України» (м. Луганськ, 20 квітня 2012 р.); Міжнародній науковій конференції професорсько-викладацького складу, присвяченій 15-річчю Національного університету «Одеська юридична академія» та 165-річчю Одеської школи права «Правове життя сучасної України» (20-21 квітня 2012 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Ступенева професійна освіта у вітчизняному та

європейському освітньому просторі» (м. Чернігів, 7 червня 2012 р.); Международной научно-практической конференции «Историко-правовые и социально-экономические аспекты развития общества» (г. Чернигов, 20 марта 2012 г.); Постійно діючому науково-практичному семінарі «Досудове розслідування: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення» (м. Харків, 19 жовтня 2012 р.); Міжнародній науково-практичній конференції, присвяченій 90-річчю створення Харківського науково-дослідного інституту судових експертиз ім. засл. проф. М.С. Бокаріуса (м. Харків, 7-8 листопада 2013 р.); Всеукраїнській науково-практичній Інтернет-конференції (м. Одеса, 27 листопада 2013 р.); Круглому столі «Державна політика у сфері захисту прав потерпілих від кримінальних правопорушень в Україні». (м. Харків, 25 квітня 2013 р.); Міжнародній науково-практичній конференції присвяченій 35-й річниці утворення навчального закладу (м. Чернігів, 7-8 червня 2013 р.); Міжнародній науково-практичній конференції, присвяченій ювілею академіка С.В. Ківалова (м. Одеса, 26-27 травня 2014 р.); Постійно діючому науково-практичному семінарі «Досудове розслідування: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення» (м. Харків, 17 жовтня 2014 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Сучасне кримінальне провадження України: доктрина, нормативна регламентація та практика функціонування» (м. Одеса, 17 квітня 2015 р.); Постійно діючому науково-практичному семінарі «Досудове розслідування: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення» (м. Харків, 27 листопада 2015 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання юридичної теорії та практики: наукові дискусії» (м. Харків, 4-5 грудня 2015 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Теорія і практика сучасної юриспруденції» (м. Київ, 11-12 грудня 2015 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Законодавство України: історія розвитку, соціальна обумовленість, якість, застосування та вдосконалення» (м. Запоріжжя, 4-5 грудня 2015); Постійно діючому науково-практичному семінарі «Досудове розслідування: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення» (м. Харків, 21 жовтня 2016 р.).

Публікації. За темою дисертації опубліковано монографію, окремі розділи в підручнику «Кримінальний процес». Основні положення дисертаційного дослідження відображені у 24 статтях (з них 18 - у наукових фахових виданнях України, 6 - у наукових виданнях інших держав) і тезах 17 доповідей на наукових і науково-практичних конференціях.

Структура дисертації. Робота складається зі вступу, 4 розділів, що містять 13 підрозділів (які включають 5 пунктів), висновків, списку

використаних джерел (361 найменувань), додатків. Загальний обсяг роботи складає 437 сторінки, з яких основний текст – 354 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, ступінь її наукової розробки, зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, визначено мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, охарактеризовано його методологію та емпіричну базу, розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, їх апробацію.

Розділ 1. «Теоретико-методологічні підходи до характеристики сутності кримінальної процесуальної форми як системно-структурної основи кримінального процесу» складається з п'яти підрозділів.

У підрозділі 1.1. *«Поняття та ознаки кримінальної процесуальної форми»* дисертант, аналізуючи розвиток теоретичних уявлень щодо розуміння сутності кримінальної процесуальної форми, відзначає, що вона належить до фундаментальних категорій кримінальної процесуальної теорії, яка визначає системно-структурну основу кримінального процесу. Незважаючи на виняткову роль та значення в юридичному процесі, вона все ще залишається недостатньо розробленою як на рівні доктрини, так і законодавчого закріплення.

Автором поділяється науковий підхід до розуміння сутності кримінальної процесуальної форми як сукупності закріплених законом юридичних процедур, умов і гарантій, які забезпечують вирішення завдань кримінального провадження. Зазначені елементи процесуальної форми в їх абстрактному виразі притаманні будь-якому типу кримінального процесу і виступають складником його моделі. Втім їх конкретне змістовне наповнення істотно відрізняється в різних процесуальних системах, що дозволяє встановити характерні риси кримінального процесу тієї чи іншої країни. Крім того, кримінальна процесуальна форма обумовлена історичним типом кримінального процесу, а її змістовні та формальні сторони втілюють певну правову ідеологію і правову політику держави в конкретний історичний період. Тож, кримінальна процесуальна форма не може розглядатися винятково як наукова абстракція, а є існуючим явищем, що має правову та соціальну цінність.

З'ясовано та охарактеризовано ознаки кримінальної процесуальної форми, до яких автором віднесено її системність, об'єктивність, соціальну обумовленість, загальність та публічність. Визначено її межі, у зв'язку з чим розглянуто наразі дискусійне питання щодо доцільності

залишення в КПК України виконання судових рішень; піддано критичній оцінці наукові пропозиції щодо унормування цієї діяльності в Кримінально-виконавчому кодексі України. Констатовано, що виконання судових рішень є завершальним, невід'ємним етапом кримінального провадження. А тому і граничні межі кримінальної процесуальної форми повинні визначатися саме на цій стадії.

У підрозділі 1.2. «Співвідношення понять «кримінальне провадження», «кримінальне судочинство», «кримінальний процес», «процедура» та «стадія кримінального процесу» в контексті розуміння сутності кримінальної процесуальної форми» звернено увагу на те, що будучи базовими в науці кримінального процесу і утворюючи структуру процесуальної форми, вказані поняття неоднозначно інтерпретуються науковцями. Між тим, чітке розуміння їх змісту та співвідношення надає можливість правильного тлумачення норм кримінального процесуального закону та їх адекватного застосування, а також є необхідним для визначення системи кримінального провадження, яка з прийняттям КПК України 2012 р. зазначала істотних змін.

Сформульовано висновок, що в умовах дії чинного КПК України поняття «кримінальний процес» (яке ґрунтовно розроблено на доктринальному рівні, проте не отримало нормативного закріплення) і «кримінальне судочинство» та «кримінальне провадження» (які мають нормативний характер) повинні розглядатися як синонімічні. Зазначено, що систему кримінального процесу (кримінального провадження) складають окремі відносно автономні процесуальні провадження, структурними компонентами яких, у свою чергу, є стадії.

Системний аналіз елементів концепції «належна правова процедура» дозволив констатувати, що вона є більш широкою за змістом, ніж категорія кримінальної процесуальної форми, оскільки охоплює дві компоненти, які в сукупності утворюють її змістовну характеристику, а саме: процесуальну складову (наявність гарантій забезпечення прав людини при здійсненні кримінального провадження) і матеріальну складову (забезпечення якості закону, що регулює відповідні суспільні відносини). У процесуальному ж сегменті категорія кримінальної процесуальної форми майже співпадає з концепцією належної правової процедури. При цьому не можна не відзначити корелятивних зв'язків належної правової процедури і верховенства права та кримінальної процесуальної форми і засади законності.

Підрозділ 1.3. «Аксіологічна характеристика кримінальної процесуальної форми» присвячений її розгляду як соціальної цінності, оскільки вона: унормовує відносини між особою і державою у сфері

кримінального судочинства, надає їм відповідної правової форми; виступає необхідним правовим інструментом вирішення завдань кримінального провадження та визначає процесуальні технології, що можуть застосовуватися сторонами та судом; є результатом гармонізації національного законодавства з європейськими стандартами у галузі захисту прав і свобод людини у сфері кримінального судочинства, їх імплементації у внутрішні правові механізми, впровадження європейських правових цінностей; забезпечує єдність слідчо-прокурорської та судової практики, що, в свою чергу, створює необхідні умови для реалізації засади рівності всіх перед законом і судом; відображає гносеологічні й психологічні закономірності та досягнення правозастосовної практики, втілює напрацьовані наукою і практикою найбільш ефективні засоби вирішення завдань кримінального провадження, що обумовлено її призначенням щодо забезпечення оптимальних умов здійснення кримінального судочинства.

У підрозділі 1.4. *«Проблема співвідношення кримінальної процесуальної форми і формалізму»* обґрунтовано необхідність їх чіткого розмежування. Простежено зв'язок між формалізмом у праві й формалізмом у процесуальній діяльності. При цьому формалізм у праві виступає об'єктивною передумовою формалізму правозастосування. Проте останній є не тільки наслідком зайво заформалізованої процедури здійснення кримінального провадження, оскільки не менш важливого значення набуває професійна правосвідомість правозастосовників, їх особисте ставлення до права і процесу його реалізації. Пріоритетну роль в цьому плані має відігравати верховенство права, закріплення якого в системі засад кримінального провадження повинно змінити розуміння правозастосовниками проблеми процесуальної форми і процесуального формалізму, позбавивши тим самим правозастосування юридичного формалізму. Верховенство права надає можливість змінити сталі підходи у правозастосуванні з позиції слідування винятково букві закону на позицію його застосування з урахуванням його «духу».

Підрозділ 1.5. *«Система чинників, що впливають на кримінальну процесуальну форму»* складається із трьох пунктів.

У пункті 1.5.1. *«Кримінальна процесуальна політика та кримінальна процесуальна форма»* розглянуто значення кримінальної процесуальної політики як важливої детермінанти розвитку кримінальної процесуальної форми. При цьому під кримінальною процесуальною політикою автор розуміє окремий самостійний напрям державної політики у сфері протидії злочинності, сутність якого полягає у виробленні стратегії і тактики процесуальних форм вирішення

кримінально-правових конфліктів і реалізації кримінально-правових норм з метою забезпечення прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави. Відзначено, що на сучасному етапі кримінальна процесуальна політика в Україні знаходиться у стадії становлення, пошуку балансу між двома моделями кримінального процесу – моделі «належної правової процедури» та моделі «контролю над злочинністю».

Пункт 1.5.2. «Науково-технічний прогрес і кримінальна процесуальна форма» присвячений аналізу якісних змін кримінальної процесуальної форми, що відбулися в Україні за останні роки, які багато в чому зумовлені стрімким розвитком науково-технічного, зокрема, інформаційно-комунікативних технологій прогресу (далі – ІКТ), що надають можливість ефективно вирішувати завдання кримінального провадження.

Впровадження в Україні концепції «електронного суду» визначає вектор подальшого розвитку процесуальної форми, в тому числі у сфері кримінального судочинства, який спрямовано на поширення використання ІКТ – систем у судовій діяльності, здійснення комунікацій учасників судового провадження та проведення процесуальних дій з використанням сучасних телекомунікаційних технологій, забезпечення у такий спосіб доступу особи до правосуддя та його здійснення з дотриманням стандарту розумного строку.

У пункті 1.5.3. «Кримінальна процесуальна форма та соціальні норми» констатовано істотний вплив соціальних норм (зокрема, моральних, релігійних) на кримінальну процесуальну форму. Повага до людської гідності, недоторканність житла чи іншого володіння особи, таємниця спілкування, невтручання у приватне життя, презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини, свобода від самовикриття та право не свідчити проти близьких родичів та членів сім'ї, заборона двічі притягувати до кримінальної відповідальності за одне і те саме правопорушення і, нарешті, значний перелік злочинів, що містяться у частинах 2 і 3 ст. 477 КПК України і які, з огляду на родинні стосунки потерпілого і особи, яка вчинила злочин, віднесені до категорії кримінального провадження у формі приватного обвинувачення – в основі всіх цих положень кримінального процесуального законодавства лежать моральні норми, що в сукупності утворюють гуманістичну складову кримінальної процесуальної форми і кримінального процесу в цілому.

Не можна не відзначити й вплив моральних норм на процесуальну форму судового розгляду, адже моральні категорії «совість», «правда», «чесність», «справедлива людина» знайшли нормативне закріплення у

зв'язку із запровадженням присяги свідка, потерпілого, експерта при допиті в суді (ст. 352, 353, 356 КПК України), а також присяги присяжного (ст. 388 КПК України).

Розділ 2. «Сутність диференціації кримінальної процесуальної форми як основи диференціації кримінального процесу» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 2.1. *«Поняття диференціації кримінальної процесуальної форми та її ознаки»* проаналізовано філософські підходи до розуміння сутності інтеграції та диференціації, екстраполяція яких у площину кримінального процесу дозволила дійти висновку, що між уніфікацією і диференціацією процесуальної форми існує діалектичний взаємозв'язок, оскільки диференціація є можливою лише за умови існування уніфікованої форми. Уніфікація ж процесуальної форми є своєрідним результатом диференціації більш широкого явища, яким виступає юридичний процес у цілому. В результаті його диференціації у свій час виникли кримінальний, цивільний, адміністративний процеси. У цьому плані Ю. М. Грошевой обґрунтовано стверджував, що однією із тенденцій розвитку системи процесуального права є диференціація і спеціалізація процесуальних процедур. Сама поява процесуального права є результатом функціональної спеціалізації правового регулювання. Дисертантом констатовано, що найбільш близьким до диференціації є поняття спеціалізації, адже диференціація є однією із форм спеціалізації поряд із конкретизацією і деталізацією.

Встановлено, що диференціація кримінальної процесуальної форми є відображенням і невід'ємною складовою еволюційного процесу розвитку законодавства.

Під диференціацією кримінальної процесуальної форми запропоновано розуміти спосіб процесуальної організації, відповідно до якого у системі кримінального процесу автономізуються окремі процесуальні провадження і встановлюються загальний та диференційовані процесуальні порядки їх здійснення. Такий погляд на цю категорію надав підстави не погодитися з доволі поширеною у науці кримінального процесу думкою про те, що диференційований порядок стосується двох основних напрямів: забезпечення додаткових правових гарантій у кримінальних провадженнях щодо окремих категорій осіб та спрощеного провадження у справах про злочини, що не являють собою великої суспільної небезпеки й складності розслідування, адже диференціація охоплює майже весь кримінальний процес і знаходить свій прояв не тільки в унормуванні особливих порядків кримінального провадження, а, перш за все, в наявності в системі кримінального процесу

окремих процесуальних проваджень, що розрізняються за предметною спрямованістю, структурованістю та функціональним призначенням. Крім того, спрощення або ускладнення процесуальних форм вже не є основними проявами структурної диференціації, оскільки сучасне кримінальне процесуальне законодавство України передбачає такі особливі порядки, які є «нейтральними» стосовно спрощення або ускладнення процесуальної форми, а відрізняються іншими істотними особливостями (приміром, кримінальне провадження на підставі угод).

У дисертації зазначено, що диференціація має всеосяжний характер, пронизує весь кримінальний процес і безпосередньо впливає на його системно-структурну організацію.

У підрозділі 2.2. «*Мета і функції диференціації кримінальної процесуальної форми*» вказано, що будучи достатньо стійким системоутворюючим механізмом регулювання процесуальної форми кримінального провадження, диференціація спрямовується на встановлення її оптимальної моделі, досягнення її гнучкості, унормування різноманіття суспільних відносин, що в цілому дозволяє ефективно вирішувати завдання кримінального провадження. В цьому полягає мета диференціації як способу процесуальної організації.

Дисертантом виокремлено та охарактеризовано функції диференціації кримінальної процесуальної форми - 1) функція розвитку системно-структурної організації кримінального процесу - полягає у автономізації процесуальних проваджень, які виступають елементами системи кримінального процесу та істотно відрізняються своєю матеріально-правовою основою і передбаченим законом порядком їх здійснення; 2) регулятивна функція - знаходить свій прояв у тому, що диференціація кримінальної процесуальної форми активно впливає на систему кримінального провадження, впорядковуючи її за певними елементами. В результаті диференціації постійно змінюється сама система кримінального провадження, що призводить до виникнення якісно нових відносно автономних її елементів, а також нових порядків здійснення кримінального провадження; 3) охоронна функція - полягає у тому, що при загальній спрямованості на оптимізацію порядку здійснення кримінального провадження диференціація, разом із тим, не може поєднуватися із скороченням або ліквідацією існуючих гарантій прав і свобод його учасників.

У підрозділі 2.3. «*Загальні положення диференціації кримінальної процесуальної форми*» сформульовано низку вихідних положень, які визначають зміст диференціації та її основні напрями. До них належать:

1) пріоритетне значення при диференціації порядків кримінального

провадження прав, свобод і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого і потерпілого; 2) основоположна роль загального порядку кримінального провадження; 3) застосування системного підходу до диференціації кримінальної процесуальної форми; 4) спрямування диференціації кримінальної процесуальної форми на вирішення завдань кримінального провадження, що закріплено ст. 2 КПК України; 5) здійснення диференціації на началах раціональності та доцільності; 6) пріоритетне значення при формуванні порядків кримінального провадження суспільної небезпеки кримінального правопорушення, його значення для захисту суспільних інтересів та виду кримінального покарання.

Розділ 3. «Критерії диференціації кримінальної процесуальної форми» містить 3 підрозділи, у яких з'ясовано сутність та систему критеріїв диференціації кримінальної процесуальної форми.

У підрозділі 3.1. *«Матеріальний (кримінально-правовий) критерій диференціації кримінальної процесуальної форми»* констатовано, що критеріями диференціації кримінальної процесуальної форми виступають обставини, які враховує законодавець при створенні диференційованих форм кримінального провадження. Таке розуміння критеріїв дозволяє відмежувати їх від обставин, що слугують умовою обрання того чи іншого виду провадження у тій чи іншій процесуальній формі, які має враховувати правозастосовник (наприклад, надання згоди учасниками судового провадження на проведення скороченого судового розгляду як його диференційованого порядку).

Контент-аналіз правової природи цих обставин обумовив необхідність класифікації критеріїв структурної диференціації кримінальної процесуальної форми (виокремлення у межах процесуальних проваджень особливих порядків їх здійснення) на три види: (1) матеріальний (кримінально-правовий); (2) процесуальний; (3) кримінологічний. Водночас акцентовано на тому, що функціональна диференціація кримінальної процесуальної форми (поділ системи кримінального процесу на окремі процесуальні провадження) здійснюється лише за одним критерієм – спрямованістю цих проваджень.

З'ясовано сутність матеріального (кримінально-правового) критерія структурної диференціації, що полягає у її здійсненні залежно від диференціації кримінального законодавства. Функціональний зв'язок кримінального права і кримінального процесу безпосередньо впливає на вирішення питання диференціації кримінальної процесуальної форми, адже диференціація в кримінальному праві виступає передумовою диференціації кримінальних процесуальних форм.

На підставі аналізу множинності обставин, які складають сутність матеріального критерія диференціації, зроблено висновок, що до них слід віднести: 1) диференціацію у кримінальному праві кримінальних правопорушень на кримінальні проступки та злочини; 2) ступінь суспільної небезпеки злочину; 3) покарання, передбачене санкцією статті кримінального закону, за якою кваліфіковано злочин; 4) кваліфікацію злочину.

У підрозділі 3.2. «Процесуальний критерій диференціації кримінальної процесуальної форми» досліджено обставини, що складають сутність процесуального критерія диференціації кримінальної процесуальної форми. Такими, зокрема, є: 1) особливі властивості суб'єкта, який вчинив суспільно небезпечне діяння, що знаходить свій прояв у нормативному закріпленні особливостей порядку здійснення кримінального провадження, які відрізняються від загального порядку. Водночас, наголошується, що за певних умов до критеріїв диференціації процесуальної форми можливо було б віднести і особливі властивості особи, яка постраждала від злочину; 2) визнання підозрюваним, обвинуваченим своєї вини. За наявності такого визнання, а також за умови дотримання інших передбачених законом правил застосовується особливий порядок кримінального провадження, що здійснюється на підставі угоди про визнання винуватості, а також спрощене провадження щодо кримінальних проступків; 3) ступінь співвідношення у провадженні державно-владного начала та приватного інтересу, що, перш за все, виступає критерієм для встановлення особливостей процесуального порядку кримінального провадження у формі приватного обвинувачення, застосування угоди про примирення, а в перспективі – впровадження медіаційних процедур; 4) вчинення кримінального правопорушення в обмеженому просторі, який є територією України і у якому відсутні органи державної влади, уповноважені здійснювати кримінальне провадження. Залежно від цих особливостей місця вчинення кримінального правопорушення і необхідності невідкладного проведення досудового розслідування главою 41 КПК України передбачено особливості порядку здійснення кримінального провадження та визначені службові особи, уповноважені на вчинення процесуальних дій.

У підрозділі 3.3. «Кримінологічний критерій диференціації кримінальної процесуальної форми» звернено увагу, що кримінально-правовий та процесуальний критерії диференціації характеризуються внутрішнім впливом на процесуальну форму, адже стосуються обставин, які пов'язані з конкретним кримінальним провадженням. У той же час

існують зовнішні обставини, які також безпосередньо впливають на процесуальну форму, що обумовлені особливим правовим режимом, що діє у місці проведення досудового розслідування кримінального правопорушення або судового провадження, або режимом винятків (у сфері кримінального процесу такі винятки, зокрема, полягають у впровадженні інституту спеціального досудового розслідування та судового розгляду (*in absentia*); істотних особливостей процесуальної форми у зв'язку із застосуванням заходів безпеки, а також здійсненні кримінального провадження, яке містить відомості, що становлять державну таємницю). Впровадження таких порядків має винятковий характер і є певним компромісом між інтересами суспільства та конкретної особи.

Підкреслено, що правила, які визначають особливий режим проведення досудового розслідування і провадження в суді першої інстанції, мають бути внаормовані в КПК України як комплексному нормативно-правовому акті, що регулює порядок здійснення кримінального провадження.

Розділ 4. «Концептуальні підходи до системно-структурної характеристики кримінального процесу» адресований розкриттю авторського погляду на систему кримінального процесу України у формально-структурному аспекті та охоплює два підрозділи.

У підрозділі 4.1. «Процесуальне провадження як системоутворюючий компонент кримінального процесу: поняття та ознаки» акцентовано увагу на формально-структурному аналізі системи кримінального провадження, який є предметом цієї роботи, що передбачає дослідження компонентів указаної системи в їх системному зв'язку з позицій процесуальної форми здійснення кримінальної процесуальної діяльності, функціонального призначення відносно автономних елементів цієї системи та особливостей правового регулювання суспільних відносин, що виникають у їх межах. Такий аналіз спрямовано на «зовнішню» характеристику кримінальної процесуальної діяльності, її процесуальну форму, яка диференційована на всіх рівнях цієї діяльності.

На підставі змістовного аналізу загальних положень теорії систем обстоюється точка зору щодо встановлення системо-утворюючого фактора, системо-утворюючих компонентів та елементів, їх взаємозв'язку, а також інтегративної якості системи кримінального процесу.

Зроблено висновки про те, що: 1) системо-утворюючим фактором стосовно системи кримінального процесу виступають мета та завдання

кримінального провадження; 2) системо-утворюючими компонентами виступають окремі процесуальні провадження, які тісно пов'язані між собою і направлені на вирішення завдань кримінального судочинства; 3) системо-утворюючими елементами виступають стадії провадження; 4) компоненти (процесуальні провадження) та елементи (стадії) системи, знаходячись у взаємозв'язку і взаємодії, забезпечують її інтегративну (імергентну) якість, яка не може виникнути поза межами цієї системи.

На підставі досліджень позицій, висловлених у науці кримінального процесу, виокремлено сутнісні ознаки процесуального провадження, які відображають юридичну сутність цього поняття і дають змогу встановити його понятійну автономію, тобто відмежувати його від інших споріднених понять, зокрема, стадій кримінального процесу. До них слід віднести: а) комплексний відносно автономний характер провадження; б) особливий предмет провадження; в) специфіку способів здійснення процесуальної діяльності у межах провадження; г) наявність процесуальних актів, у яких формалізуються отримані процесуальні результати; д) багатосуб'єктність провадження; є) полістадійність.

Запропоновано авторську дефініцію процесуального провадження – це цілісна відносно автономна полістадійна частина кримінального процесу, що об'єднує комплекс взаємопов'язаних і взаємообумовлених процесуальних дій, які, будучи спрямованими на вирішення загальних завдань кримінального провадження через досягнення конкретного правового результату, здійснюються уповноваженими суб'єктами з приводу процесуальних відносин (що можуть бути пов'язані чи не пов'язані безпосередньо з матеріально-правовими відносинами), які відрізняються предметною характеристикою, в особливому процесуальному порядку, результати яких формалізуються у відповідних процесуальних рішеннях.

Підрозділ 4.2. «Функціонально-структурна диференціація кримінального процесу» складається із 2-х пунктів.

У пункті 4.2.1. «Функціональна диференціація кримінального процесу» проаналізовано системний характер кримінального процесу, який зумовлено його статичною та функціональною цілісністю, взаємозв'язком і взаємообумовленістю всіх його елементів.

Піддано критичному аналізу традиційне для науки кримінального процесу бачення його системи як сукупності стадій. Адже стадійне розуміння системи кримінального провадження не повною мірою відповідає сучасним філософським уявленням стосовно системності й не відображає багатогранності кримінальної процесуальної діяльності.

Запропоновано розглядати систему кримінального процесу як багаторівневу, що складається з таких елементів: 1) процесуальних проваджень; 2) стадій процесуальних проваджень; 3) етапів окремих стадій; 4) процесуальних дій; 5) елементарних процесуальних актів, що забезпечують можливість здійснення таких дій; 6) «квантів» процесуальних дій (елементарних процесуальних дій). При цьому наголошено, що процесуальні провадження відображають предметну характеристику процесу і є визначальним елементом у його структурі, а процесуальні стадії являють собою динамічну характеристику процесу.

Екстраполяція вищенаведеного підходу до аналізу КПК України в аспекті з'ясування системи кримінального провадження дозволила дійти висновку, що її складають процесуальні провадження, структуру яких утворюють певні стадії.

Аргументовано, що первісним системним утворенням у структурі кримінального процесу слід вважати поліструктурне провадження, що включає в себе п'ять стадій: отримання і реєстрація інформації про кримінальне правопорушення, досудове розслідування, підготовче провадження, судовий розгляд і виконання судових рішень. Усі вказані стадії цього провадження знаходяться між собою у логічному та функціонально-часовому зв'язку й спрямовані на вирішення завдань кримінального провадження, які закріплено у ст. 2 КПК України. Кожна із цих стадій структурно включає певні етапи, які пов'язані між собою і в сукупності складають її зміст.

За предметно-функціональним критерієм процесуальні провадження запропоновано поділяти на два види: 1) провадження, направлені на вирішення питання про винуватість або невинуватість підозрюваного, обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, а також притягнення його до кримінальної відповідальності. Тобто провадження, направлені на вирішення кримінально-правових відносин та реалізацію норм кримінального права, – основні; 2) провадження, у яких вирішуються питання, не пов'язані з кримінально-правовими відносинами, які спрямовані на забезпечення прав і свобод особи та створюють необхідні умови для здійснення основного провадження – забезпечувальні.

У пункті 4.2.2. «*Структурна диференціація кримінального процесу*» розглядаються прояви структурної диференціації кримінальної процесуальної форми, якими є наявність різних порядків здійснення кримінальної процесуальної діяльності у межах кожного із процесуальних проваджень, що в сукупності дозволяють вирішити його завдання в оптимальний спосіб.

Аналіз встановленої чинним кримінальним процесуальним законодавством процесуальної форми провадження щодо кримінальних проступків, яка являє собою структурну диференціацію за матеріальним (кримінально-правовим) критерієм, надав можливість констатувати поєднання в ньому прискореної процедури досудового розслідування (дізнання) та спрощеної форми судового провадження у суді першої інстанції. Дізнання не може характеризуватися як спрощений порядок, оскільки на відміну від сумарної процедури, що може мати місце при судовому провадженні по кримінальних проступках, не передбачає істотних змін процесуальної форми та спрощення процесуального механізму гарантування прав і законних інтересів учасників кримінального провадження.

Дослідження особливого порядку провадження в суді присяжних, що є проявом структурної диференціації процесуальної форми за матеріальним (кримінально-правовим) критерієм, призвело до висновку про те, що впроваджена в Україні модель суду присяжних не відповідає його правовій природі, сутність якої полягає у чіткому розмежуванні компетенції професійного судді (суддів) та присяжних. Неefективність цієї процесуальної форми знаходить також свій прояв і у відсутності будь-яких особливостей апеляційного оскарження вироку суду присяжних. Тому визнано за доцільне визначення вектору подальшого розвитку законодавства України в напрямі трансформації чинної змішаної моделі суду присяжних у його англо-саксонську модель.

Одним із перспективних напрямів подальшої структурної диференціації кримінального процесу визнано впровадження медіації, адже, як свідчить світова практика, вона є досить ефективною технологією вирішення завдань кримінального провадження, врегулювання кримінально-правового конфлікту та відшкодування завданої потерпілому шкоди. З огляду на це, на сучасному етапі розвитку кримінального процесуального законодавства України медіація має розглядатися як дієвий засіб підвищення ефективності диференційованих порядків кримінального процесу – здійснення кримінального провадження у формі приватного обвинувачення, на підставі угоди про примирення, а також звільнення винного від кримінальної відповідальності.

Констатовано необхідність унормування в КПК України як комплексному нормативно-правовому акті, що встановлює порядок здійснення кримінального провадження, всіх процесуальних особливостей досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану чи проведення антитерористичної операції, низка з

яких на даний час регулюється іншими законодавчими актами. З огляду на те, що правила, які визначають особливий режим проведення досудового розслідування у зазначених умовах, є проявом структурної диференціації кримінального процесу, що здійснюється на рівні окремих процесуальних проваджень (як основного, так і забезпечувального, оскільки передбачаються істотні особливості порядку обмеження конституційних прав людини під час досудового розслідування, особливості проведення досудового розслідування та судового провадження), обґрунтовано пропозицію замінити розділ IX-1 КПК України окремою главою «Особливості кримінального провадження в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції», яку структурно розмістити у розділі VI КПК України, що регулює особливі порядки кримінального провадження.

Запропоновано доповнити розділ VI КПК України, який вміщує глави, що передбачають особливі порядки здійснення кримінального провадження, окремою главою, що включала б загальні правила забезпечення безпеки осіб, на яких здійснюється посткримінальний вплив у зв'язку з їх участю у кримінальному провадженні. Така глава КПК України може мати назву «Кримінальне провадження, у якому застосовуються заходи безпеки», адже ці заходи можуть застосовуватися на різних стадіях кримінального провадження, якщо до того існують відповідні підстави. Зміст цієї глави можуть складати положення, що визначають приводи та підстави застосування заходів безпеки, порядок вирішення питання щодо їх застосування, правило нерозголошення відомостей про особу, стосовно якої здійснюються заходи безпеки, підстави, приводи та порядок скасування заходів безпеки.

ВИСНОВКИ

У результаті дисертаційного дослідження розв'язана конкретна наукова проблема, що має важливе значення для науки і практики кримінального процесу, - розроблено концепцію диференціації кримінального процесу України. До найбільш вагомих результатів роботи можна віднести такі:

1. Кримінальна процесуальна форма являє собою сукупність закріплених кримінальним процесуальним законом юридичних процедур, умов і гарантій, які забезпечують вирішення завдань кримінального провадження. Цей складний за змістом правовий феномен має комплексний характер, який утворюють названі складові елементи, характерними ознаками якого виступають системність, об'єктивність,

соціальна обумовленість, загальність та публічність.

2. Концепція належної правової процедури, яка знайшла своє нормативне закріплення у ст. 2 КПК України, є більш широкою за змістом, ніж категорія кримінальної процесуальної форми, оскільки вона охоплює дві компоненти, які в сукупності утворюють її змістовну характеристику, а саме: процесуальну складову (наявність гарантій забезпечення прав людини при здійсненні кримінального провадження) і матеріальну складову (забезпечення якості закону, що регулює відповідні суспільні відносини). У процесуальному ж сегменті категорія кримінальної процесуальної форми майже співпадає з концепцією належної правової процедури.

3. Розвиток кримінальної процесуальної форми детермінується системою чинників, до яких слід віднести: кримінальну процесуальну політику держави; соціальні норми, що набули значення загальноновизнаних у суспільстві (моральні, релігійні тощо); науково-технічний прогрес.

Ретроспективний аналіз кримінальної процесуальної політики держави свідчить про те, що її гуманістична складова, в основі якої знаходяться права людини, має пріоритетне значення при вирішенні питання щодо уніфікації та диференціації кримінальної процесуальної форми.

Кримінальна процесуальна політика, гуманістична складова якої мінімізована, визначає, як правило, уніфіковану процесуальну форму.

Кримінальна ж процесуальна політика, в основі якої лежить ідея прав і свобод людини та забезпечення їх ефективного захисту, визначає напрями закріплення диференційованої процесуальної форми, яка крім загального порядку здійснення кримінального провадження передбачає також певні консенсуальні (конвенціальні) процедури, відповідно до яких кримінально-правовий конфлікт знаходить розв'язання у спосіб, що істотно відрізняється від загального порядку і засновується на пріоритетній дії диспозитивності як загальної засади кримінального судочинства.

Аналіз нормативного змісту засад кримінального провадження дозволяє дійти висновку про те, що в основі багатьох із них лежать соціальні, зокрема, моральні норми, які в сукупності утворюють гуманістичну складову кримінальної процесуальної форми і кримінального процесу в цілому.

Серед детермінантів розвитку кримінальної процесуальної форми особливе місце належить науково-технічному прогресу, зокрема, застосуванню інформаційно-комунікативних технологій, які

безпосередньо впливають на порядок кримінального провадження і надають можливість ефективно вирішувати його завдання.

4. Встановлено корелятивні зв'язки між метою кримінального провадження і кримінальною процесуальною формою, які полягають в наступному.

Якщо метою кримінального процесу є притягнення особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, до кримінальної відповідальності, то і відповідно процесуальна форма кримінального судочинства відзначається високим ступенем уніфікації.

Якщо ж метою кримінального провадження є врегулювання кримінально-правового конфлікту, то і завдання, які мають бути вирішені задля її досягнення, не можуть бути обмежені притягненням особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, до кримінальної відповідальності, адже вирішенню в такому випадку підлягають і завдання охорони та захисту прав і законних інтересів кожного учасника кримінального провадження. Досягнення зазначеної мети і вирішення таких завдань потребує диференціації кримінальної процесуальної форми, впровадження таких порядків здійснення кримінального судочинства, що дозволяють оптимізувати кримінальну процесуальну діяльність та збалансувати інтереси її учасників.

5. Наукове пояснення системогенезу передбачає необхідність встановлення системо-утворюючого фактора, системо-утворюючих компонентів та елементів, їх взаємозв'язку, а також інтегративної якості.

Системо-утворюючим фактором стосовно системи кримінального провадження, який упорядковує всю множинність її взаємопов'язаних структурних частин, виступають мета та завдання кримінального провадження, що визначають спрямованість всієї його системи та пріоритетність цінностей, які нею захищаються.

Логічна конструкція системи кримінального провадження визначається її компонентами, які дозволяють фіксувати цілісні властивості всієї системи, а відтак, відіграють роль системо-утворюючих компонентів. Саме такими системо-утворюючими компонентами виступають окремі процесуальні провадження, які тісно пов'язані між собою і в сукупності забезпечують досягнення мети і вирішення завдань кримінального судочинства (тобто, всієї системи). Як компоненти системи, процесуальні провадження структуровані на певні частини (етапи, стадії), що складають зміст процесуального порядку здійснення конкретного виду провадження.

На відміну від процесуальних проваджень, їх стадії відіграють роль системо-утворюючого елемента, який у сукупності з іншими

такими ж елементами складає сутність процесуального порядку здійснення окремого виду процесуального провадження.

Інтегративність (імергентність) системи кримінального провадження як її нова якість не зводиться до властивостей її окремих компонентів, а виникає за рахунок їх взаємодії і наближує її до досягнення мети і вирішення завдань кримінального провадження, закріплених у КПК України.

6. Диференціація кримінальної процесуальної форми являє собою спосіб процесуальної організації, відповідно до якого в системі кримінального процесу автономізуються окремі процесуальні провадження і встановлюються загальний та диференційовані процесуальні порядки їх здійснення.

На сучасному етапі розвитку кримінального процесуального законодавства диференціація процесуальних форм виступає однією із пріоритетних умов раціонального використання процесуальних засобів, досягнення більшої результативності кримінального провадження з одночасною процесуальною економією. Ретроспективний аналіз національного кримінального процесуального законодавства, а також його порівняльно-правовий аналіз із законодавством країн англосаксонської та континентальної системи права дозволяє констатувати, що диференціація кримінальної процесуальної форми являє собою тенденцію його розвитку майже у всіх правових традиціях.

7. Мета диференціації полягає у встановленні оптимальної моделі кримінальної процесуальної форми, досягненні її гнучкості, унормуванні різноманіття суспільних відносин, що в цілому створює належне підґрунтя для ефективного вирішення завдань кримінального провадження.

Значення диференціації полягає у розвитку процесуальної форми, виникненні нових процесуальних проваджень і встановленні нових процесуальних порядків, які відрізняються якісною характеристикою і відповідають суспільним запитам щодо ефективного кримінального провадження як способу захисту людини, суспільства і держави від кримінальних правопорушень та одночасно способу захисту прав, свобод і законних інтересів всіх його учасників.

Функція диференціації кримінальної процесуальної форми – це основний напрям впливу диференціації як способу процесуальної організації на системно-структурну організацію кримінального процесу, відповідно до якого у його системі автономізуються окремі процесуальні провадження і встановлюються загальний та диференційовані процесуальні порядки їх здійснення. До системи функцій диференціації

кримінальної процесуальної форми належать: - функція розвитку системно-структурної організації кримінального процесу; - регулятивна функція; - охоронна функція.

8. Будучи певною формою спеціалізації, диференціація кримінальної процесуальної форми існує у двох видах – функціональної та структурної диференціації.

Функціональна диференціація знаходить свій прояв у наявності окремих проваджень у системі кримінального процесу, які відрізняються істотними особливостями предмета правового регулювання (матеріальні та процесуальні відносини), що обумовлюють необхідність встановлення того чи іншого порядку здійснення кримінального провадження. Кожен із цих елементів характеризується власним функціональним призначенням і спрямований на вирішення спеціальних завдань, що в сукупності створюють передумови вирішення завдань всієї системи (кримінального провадження в цілому), а також відрізняються своєю стадійністю та специфічною формою.

Проявом структурної диференціації кримінальної процесуальної форми є наявність у межах кожного із проваджень, що виступають компонентами системи кримінального процесу, різних порядків здійснення кримінальної процесуальної діяльності, що в сукупності дозволяють вирішити завдання цього провадження в оптимальний спосіб. Структурна диференціація кримінальної процесуальної форми, таким чином, поглиблює функціональну диференціацію, і виступає її певною складовою.

Структурна та функціональна диференціація кримінальної процесуальної форми знаходяться в нерозривному взаємозв'язку, що надає можливість характеризувати диференціацію кримінальної процесуальної форми як функціонально-структурну.

9. Функціональна диференціація кримінального процесу здійснюється за одним критерієм – спрямованістю процесуальних проваджень, які є компонентами системи кримінального процесу.

10. За цим критерієм всі наявні в системі сучасного кримінального процесу процесуальні провадження можна поділити на дві групи: 1) провадження, предметом яких виступають кримінально-правові відносини (встановлення наявності або відсутності таких відносин, а за умови їх наявності – встановлення підстав для притягнення особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, до кримінальної відповідальності); 2) провадження, що спрямовані на врегулювання правових відносин, які безпосередньо не пов'язані із кримінально-правовими, але їх виникнення та розвиток створюють необхідні умови

для вирішення завдань кримінального провадження.

Правова природа проваджень першої групи обумовлює необхідність об'єднання їх єдиною назвою – основні провадження. Основні провадження здійснюються у зв'язку із виникненням, розвитком та припиненням правових відносин, які пов'язані із вчиненням кримінального правопорушення. У зв'язку з цим такі провадження необхідно розглядати як спосіб реалізації норм кримінального права. Саме у межах цих проваджень вирішуються основні питання кримінального провадження, пов'язані із з'ясуванням винуватості обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, призначенням йому справедливого покарання (у випадку визнання винуватості) та відшкодування потерпілому шкоди, завданої кримінальним правопорушенням.

До основних проваджень слід віднести: 1) провадження у зв'язку з досудовим розслідуванням і судовим розглядом кримінального правопорушення (включає п'ять стадій: отримання і реєстрацію інформації про кримінальне правопорушення, досудове розслідування, підготовче провадження, судовий розгляд і виконання судових рішень); 2) провадження в суді апеляційної інстанції; 3) провадження в суді касаційної інстанції; 4) провадження у Верховному суді України; 5) провадження за нововиявленими обставинами.

Також за ознакою спрямованості до основних належать: провадження щодо застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, оскільки вони спрямовані на вирішення питань, що підлягають доказуванню в кримінальному процесі.

Провадження, що належать до другої групи, мають забезпечувальний стосовно основних проваджень характер, оскільки, з одного боку, створюють необхідні умови для здійснення основного провадження, а з іншого – забезпечують дотримання прав людини під час здійснення основного провадження. Така їх спрямованість визначає їх специфічний предмет, зміст якого складають правові відносини, які безпосередньо не пов'язані з тими, що складають предмет основних проваджень. Однак характер цих правових відносин не є однорідним, що обумовлює необхідність виокремлення в цій групі забезпечувальних проваджень двох окремих підгруп.

До першої з них пропонується віднести провадження, що мають допоміжний до основного провадження характер, у зв'язку з чим їх можливо йменувати додатковими, а саме: провадження з відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження, а також провадження, в межах якого здійснюється міжнародне співробітництво під час

кримінального провадження.

Матеріально-правову основу процесуальних проваджень другої підгрупи складають відносини, що виникають і розвиваються у зв'язку із здійсненням судового контролю під час досудового розслідування, особливе місце якого у механізмі правозахисту обумовило їх назву – особливі процесуальні провадження.

До особливих процесуальних проваджень можливо віднести провадження: з надання слідчим суддею згоди на проведення слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій; з розгляду слідчим суддею клопотання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження; з вирішення слідчим суддею відводів; з розгляду слідчим суддею скарг на рішення, дії та бездіяльність слідчого і прокурора, а також розв'язання інших процесуальних питань, що виникають під час досудового розслідування і віднесені до відання слідчого судді.

11. Структурна диференціація кримінального процесу здійснюється за трьома критеріями - матеріальним (кримінально-правовим); процесуальним і кримінологічним. На сучасному етапі розвитку кримінального процесуального законодавства структурна диференціація кримінальної процесуальної форми не може бути зведена до таких її традиційних проявів, як ускладнення або спрощення процесуального порядку здійснення кримінального провадження, адже такі особливі порядки, як, приміром, кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення, кримінальне провадження на підставі угод є нейтральними по відношенню до вказаних двох проявів диференціації. Тож, проблема структурної диференціації кримінального процесу в умовах чинного законодавства є набагато складнішою, ніж бачення її у формі посиленних гарантій прав учасників кримінального провадження і від того її ускладнення або спрощення процесуальної форми.

За матеріальним (кримінально-правовим) критерієм структурна диференціація кримінальної процесуальної форми здійснюється залежно від диференціації кримінального законодавства, що знаходить свій прояв у: а) встановленні різного порядку досудового розслідування і судового провадження у кримінальних провадженнях щодо злочинів і проступків; б) залежності складу суду, який розглядає кримінальне провадження, від можливого покарання, визначеного санкцією статті кримінального закону, за якою кваліфіковано злочин (одноособовий; колегіальний; суд присяжних); в) встановленні диференційованих порядків досудового розслідування і судового розгляду залежно від поділу злочинів за ступенем їх суспільної небезпеки; г) встановленні диференційованого

порядку досудового розслідування залежно від кваліфікації злочину.

Сутність процесуального критерія диференціації кримінальної процесуальної форми складають наступні обставини: а) особливі властивості суб'єкта, який вчинив суспільно небезпечне діяння, що знаходить свій прояв у нормативному закріпленні особливостей порядку здійснення кримінального провадження, які відрізняються від загального порядку; б) визнання підозрюваним, обвинуваченим своєї вини, за умови якого, а також дотримання інших передбачених законом правил, застосовується особливий порядок кримінального провадження, що здійснюється на підставі угоди про визнання винуватості та спрощене провадження щодо кримінальних проступків; в) ступінь співвідношення у провадженні державно-владного начала та приватного інтересу, що виступає критерієм для встановлення особливостей процесуальної форми кримінального провадження у формі приватного обвинувачення; г) вчинення кримінального правопорушення в обмеженому просторі, який є територією України і у якому відсутні органи державної влади, уповноважені здійснювати кримінальне провадження.

Сутність кримінологічного критерія структурної диференціації кримінальної процесуальної форми полягає, перш за все, у встановленні особливих (диференційованих) порядків здійснення кримінального провадження у зв'язку із існуванням особливих правових режимів, що діють у місці проведення досудового розслідування і судового провадження (в умовах чинного законодавства України такі особливі правові режими можуть характеризуватися як воєнний, надзвичайний стан або проведення антитерористичної операції, а також у випадку наявності таких особливостей обстановки здійснення кримінального провадження, що об'єктивно обумовлюють необхідність застосування правового режиму винятків, тобто передбачення істотних особливостей порядку здійснення досудового розслідування та судового розгляду, що становлять виняток із загального, ординарного порядку - спеціальне досудове розслідування та судовий розгляд (*in absentia*); кримінальне провадження, під час якого до його учасників застосовуються заходи безпеки, а також кримінального провадження, яке містить відомості, що становлять державну таємницю).

Маючи відносно автономний характер, критерії структурної диференціації знаходяться у взаємозв'язку та взаємодоповненні, що отримує свій прояв у диференціації порядку кримінального провадження за одним критерієм, а за наявності обставин, що складають сутність іншого критерія, можливості застосування іншої диференційованої процедури (приміром, здійснення кримінального

провадження на підставі угоди щодо кримінального проступку).

12. Система кримінального процесу як діяльність суду, сторін та інших учасників кримінального провадження є багаторівневою і складається з таких елементів: 1) процесуальних проваджень, що відрізняються одне від одного завданнями, процесуальною формою, правовим статусом їх учасників, і є структурними системо-утворюючими компонентами кримінального процесу, що відображають його характеристику у статичі; 2) стадій процесуальних проваджень, що характеризують останні в динаміці, тобто в їх поступовому розвитку; 3) етапів окремих стадій; 4) процесуальних дій; 5) елементарних процесуальних актів, що забезпечують можливість здійснення таких дій; 6) «квантів» процесуальних дій (елементарних процесуальних дій).

З огляду на це система кримінального процесу може бути представлена горизонтальною (наявність окремих процесуальних проваджень) та вертикальною (від окремого процесуального провадження до «кванта» кримінальної процесуальної діяльності) структурою.

Наведене бачення системи кримінального процесу дозволяє констатувати, що постановка питання стосовно виокремлення стадій кримінального процесу має рацію лише в контексті конкретного виду процесуального провадження, сукупність яких, як зазначено, і складає систему всього кримінального провадження (кримінального процесу). Кожне з процесуальних проваджень має власну стадійну структуру, яка істотно відрізняється від структури інших процесуальних проваджень. Тому на критичну оцінку заслуговує концепція стадійності всього кримінального провадження (кримінального процесу), яка й досі лишається традиційною у науці кримінального процесу.

13. На підставі проведеного дослідження обґрунтовано доцільність внесення низки змін та доповнень до КПК України. Зокрема, передбачити в структурі розділу VI КПК окрему главу під назвою «Кримінальне провадження за відсутності підозрюваного, обвинуваченого (*in absentia*), який переховується від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності», у якій мають бути викладені всі положення, що визначають особливості порядку здійснення досудового розслідування цієї категорії кримінальних проваджень та судового провадження; включити норми, що регулюють особливості порядку досудового розслідування кримінального правопорушення, вчиненого на території дипломатичних представництв, консульських установ України, на повітряному, морському чи річковому судні, що перебуває за межами України під прапором або з

розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні, до окремого розділу КПК України «Особливі порядки досудового розслідування», зміст якого мають складати дві глави – «Особливості досудового розслідування кримінальних проступків» та «Особливості досудового розслідування кримінальних правопорушень, вчинених на території дипломатичних представництв, консульських установ України, на повітряному, морському чи річковому судні, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні»; доповнити ч. 2 ст. 314 КПК України положенням, що передбачає виняток із загального порядку підготовчого провадження щодо участі в ньому обвинуваченого, і стосується кримінального провадження (*in absentia*), а також положенням стосовно публікації вироку, ухваленого у кримінальному провадженні (*in absentia*) у засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження, що є гарантією реалізації права засудженого на його оскарження та ін.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографія

1. Трофименко В. М. Теоретичні та правові основи диференціації процесуальної форми у кримінальному судочинстві : монографія / В. М. Трофименко. – Х. : ТОВ «Оберіг», 2016. – 304 с. (Рецензія: Гловюк І.В. Фундаментальне дослідження теоретичних та правових основ диференціації процесуальної форми у кримінальному судочинстві. / І.В. Гловюк // Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України. – 2017. - №10. – С. 251-254).

Публікації у наукових фахових виданнях України:

1. Трофименко В.М. До питання щодо механізмів забезпечення адвокатської таємниці в кримінальному процесі // Університетські наукові записки. - 2011. - №3 (39) – С.294 – 299.

2. Трофименко В.М. До питання щодо поняття та значення диференціації кримінально-процесуальної форми. // Науковий вісник Ужгородського національного університету, серія «Право». Вип. № 18, 2012 рік. / Ужгородський національний університет. – Ужгород: Ужгородський національний університет, 2012 – С. 139-142.

3. Трофименко В.М. Диференціація процесуальної форми як пріоритетний напрямок реформування кримінального судочинства

України // Вісник Академії правових наук. – 2012. - № 3 (70). – С. 242-250.

4. Трофименко В.М. Актуальні питання порядку проведення експертизи за новим Кримінальним процесуальним кодексом України // Бюлетень Міністерства юстиції. – 2012. -№11 – С. 77-82.

5. Трофименко В.М. Процесуальна форма: сутність і значення у кримінальному судочинстві. // Проблеми законності: зб.наук.пр./відп.ред. В.Я. Тацій. – Х.: Нац.ун-т «ЮАУ ім.Я.Мудрого», 2012. – Вип.120 – С.202-209.

6. Трофименко В.М. Заочна форма кримінального провадження та її значення для захисту прав і законних інтересів сторін // Форум права. – 2012. - № 4. – С. 913-918.

7. Трофименко В.М. Диференціація провадження в суді першої інстанції за новим КПК України // Право України. -2013. - № 6. – 269-275.

8. Трофименко В.М. Заочне провадження як відповідь на сучасні проблеми у сфері міжнародної допомоги у кримінальних справах // Науковий вісник УжНУ. Серія «Право». Випуск. – 2013. - № 21. – 139-142.

9. Трофименко В.М. Співвідношення понять «кримінальне провадження», «кримінальне судочинство», «процедура» та «стадія кримінального процесу» в юридичній доктрині та за КПК України // Право України. – 2013. - № 11. – С.71-79.

10. Трофименко В.М. Актуальні питання системи кримінального процесу України // Науковий вісник УжНУ. Серія «Право». Випуск. – 2014. – № 25 – С. 265 – 269.

11. Трофименко В.М. Кримінальне процесуальне провадження: поняття та ознаки// Вісник Національної академії правових наук України: зб. наук. пр. / редкол.: В.Я. Тацій та ін. – Х.: Право, 2014. - № 1 (76). – 232с.

12. Трофименко В.М. Система кримінального процесу України (спроба концептуального аналізу) // Право України. – 2014. - № 11. – С.201-208.

13. Трофименко В.М. Кримінальна процесуальна форма як соціально-правова цінність // Вісник академії правових наук України. – 2014. – № 4 (79). – С. 154 – 164.

14. Трофименко В.М. Особливості порядку підготовчого провадження за КПК України // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – Випуск 27. Том 3. – 2014. – С. 138 – 142.

15. Трофименко В.М. Кримінально-процесуальна форма в контексті сучасної кримінальної процесуальної політики // Вісник Національної академії правових наук України: зб. наук. пр. / редкол.: В.Я. Тацій та ін. – Х.: Право, 2015. - № 1 (80). – С. 130-140.

16. Трофименко В.М. Співвідношення кримінальної процесуальної форми й норм моралі // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – Випуск 35. Частина II. Том 3. – 2015. – С. 145 – 150.

17. Трофименко В.М. Проблема співвідношення кримінальної процесуальної форми і формалізму // Вісник Національної академії правових наук України: зб. наук. пр. / редкол.: В.Я. Тацій та ін. – Х.: Право, 2015. - № 4 (83). – С. 67 - 75.

18. Трофименко В.М. Поняття диференціації кримінальної процесуальної форми // Вісник Національної академії правових наук України: зб. наук. пр. / редкол.: В.Я. Тацій та ін. – Х.: Право, 2016.- №4(87). – С. 171-181.

Публікації в іноземних виданнях:

1. Трофименко В.М. Система уголовного процесса по УПК Украины. // Уголовное судопроизводство. М.– 2013. - №1 – С.7-11.

2. Трофименко В.М. Поняття та ознаки кримінального процесуального провадження за КПК України // Wydawca: Fundacja «Oswiata I Nauka Bez Granic PRO FUTURO»(ISSN 2353-8406), / 2014 marzec/ - № 1(5)- С. 240-251.

3. Трофименко В.М. Соціально-правова цінність кримінальної процесуальної форми// Національний юридичний журнал: теорія ті практика.– 2014. - №6 (10). – С.278-281.

4. Трофименко В.М. Особливості процесуальної форми доказування захисником у кримінальному провадженні // Wydawca: Fundacja «Oswiata I Nauka Bez Granic PRO FUTURO»(ISSN 2353-8406), / 2014 grudzien/ - № 4(8)- С. 324 – 333.

5. Трофименко В.М. Вплив науково-технічного прогресу на кримінальну процесуальну форму // «Национальный юридический журнал: теория и практика» О.О.О. Научно-практическое правовое издание. - № 6(16) 2015. – С.203-206.

6. Трофименко В.М. Поняття та ознаки диференціації кримінальної процесуальної форми // Visegrad Journal on Human Rights. oct, 2016. - № 4/2. – С. 190 - 196.

Тези доповідей:

1. Трофименко В.М. Кримінальне провадження у справах приватного обвинувачення: деякі проблеми правового регулювання / В. М. Трофименко // Актуальні проблеми реформування кримінально-

процесуального законодавства й удосконалення діяльності судових і правоохоронних органів України : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Луганськ, 20 квіт. 2012 р.) / Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. - Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2012. - С. 68-72.

2. Трофименко В.М. Співвідношення у кримінальному провадженні державно-владного начала та диспозитивності як критерій диференціації кримінально-процесуальної форми за проектом КПК України / В. М. Трофименко // Правове життя сучасної України : матеріали міжнар. наук. конф. проф.-виклад. складу, присвяч. 15-річчя Нац. ун-ту "Одес. юрид. акад." та 165-річчю Одес. школи права, 20-21 квіт. 2012. - О. : Фенікс, 2012. - Т. 2. - С. 369-371.

3. Трофименко В.М. Медіація як різновид диференціації кримінально-процесуальної форми. / В. М. Трофименко // Ступенева професійна освіта у вітчизняному та європейському освітньому просторі: матеріали міжнародної наук.-практ. конф. (7 черв. 2012 р.) / Держава пенітенціарна служба України, Чернігівський юридичний коледж. – Чернігів: Лозовий В.М., 2012 – С. 310-313.

4. Трофименко В.М. Понятие и значение уголовно-процессуальной формы. / В. М. Трофименко // Историко-правовые и социально-экономические аспекты развития общества: материалы Международной научно-практической конференции (20 март. 2012 г.) / Федеральное государственное бюджетное образовательное учреждение высшего профессионального образования «московский государственный открытый университет имени В.С. Черномырдина», Учреждение образования «Гомельский государственный университет имени Ф.Скорины», Украинско-российский институт (филиал) в г. Чернигове ФГБОУ ВПО «Московский государственный открытый университет имени В.С. Черномырдина». – Чернигов: Украинско-Российский институт (филиал) в г. Чернигове ФГБОУ ВПО «МГОУ имени В.С. Черномырдина», 2012 – С. 61-63.

5. Трофименко В.М. До питання щодо системи кримінального провадження за новим КПК України / В. М. Трофименко // Досудове розслідування: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення : Матеріали постійно діючого наук.-практ. семінару, 19 жовт. 2012 р. / СБУ, Ін-т підгот. юрид. кадрів для СБУ Нац. ун-ту "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого". - Х. : ТОВ "Оберіг", 2012. - Вип. 4. - С. 165-167.

6. Трофименко В.М. Процесуальний порядок проведення експертизи за новим КПК України. / В. М. Трофименко // Актуальні питання судової експертизи та криміналістики: матеріали міжнародної

науково-практичної конференції, присвяченої 90-річчю створення Харківського науково-дослідного інституту судових експертиз ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса (Харків, 7-8 лист. 2013 р.). – Х. : Право, 2013. – С.46 – 47.

7. Трофименко В.М. Співвідношення понять «кримінальне судочинство» та «кримінальне провадження» за КПК України / В. М. Трофименко // Актуальні проблеми доказування у кримінальному провадженні: матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (27 лист. 2013 р., м. Одеса) / відпов. за випуск Ю.П. Аленін. – Одеса: Юридична література, 2013. – С.25-29.

8. Трофименко В.М. Особливості правового статусу потерпілого в кримінальному провадженні на підставі угоди про примирення за новим КПК України / В. М. Трофименко // Державна політика у сфері захисту прав потерпілих від кримінальних правопорушень в Україні : матеріали "круглого столу" в рамках VII Всеукр. фестивалю науки 25 квіт. 2013 р. : 20 років НАПрН України / НАПрН України, НДІ вивчення проблем злочинності , Всеукр. громад. орг. "Асоціація кримінального права". - Х.: Право, 2013. - С. 207-209.

9. Трофименко В.М. До питання щодо системи кримінального процесу України / В. М. Трофименко // Актуальні питання підготовки фахівців у вищих навчальних закладах: досвід, проблеми, перспективи: матеріали міжнародної науково-практичної конференції присвяченої 35-й річниці утворення навчального закладу (Чернігів, 7-8 черв. 2013 р.) / Чернігівський юридичний коледж ДПтС України. – Чернігів: Видавець Лозовий В.М., 2013. - С.319-321.

10. Трофименко В.М. Проблемні питання застосування КПК України в підготовчому провадженні / В. М. Трофименко // Правове життя сучасної України : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. ювілею акад. С. В. Ківалова, 16-17 трав. 2014 р. : у 2-х т. / Нац. ун-т , Нац. ун-т "Одес. юрид. акад.", Півден. регіон. центр Нац. акад. прав. наук України. - Одеса : Юрид. літ., 2014. - Т. 1. - С. 666-668.

11. Трофименко В.М. Вплив науково-технічного прогресу на процесуальну форму досудового розслідування у кримінальному провадженні / В. М. Трофименко // Досудове розслідування: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення : матеріали пост. діючого наук.-практ. семінару, 17 жовт. 2014 р. / Служба безпеки України, Ін-т підготовки юрид. кадрів для СБУ Нац. ун-ту "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого", НЮУ ім. Ярослава Мудрого. - Харків : Право, 2014. - Вип. 6. - С. 101-103.

12. Трофименко В.М. Щодо питання кримінальної процесуальної форми в контексті сучасної кримінальної процесуальної політики / В. М. Трофименко // Сучасне кримінальне провадження України: доктрина, нормативна регламентація та практика функціонування: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса, 17 квіт. 2015 р.) / відп. ред. Ю.П. Алєнін. – Одеса: Нац. ун-т "Одес. юрид. акад.", 2015. – С. 17-19.

13. Трофименко В.М. Кримінальна процесуальна політика як чинник, що визначає правову модель кримінальної процесуальної форми / В. М. Трофименко // Досудове розслідування: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення : матеріали пост. діючого наук.-практ. семінару, 27 лист. 2015 р. / СБУ, Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Ін-т підготовки юрид. кадрів для СБУ. – Харків : Право, 2015. – Вип. 7. – С. 333-337.

14. Трофименко В.М. Щодо питання впливу науково-технічного прогресу на кримінальну процесуальну форму / В. М. Трофименко // Актуальні питання юридичної теорії та практики: наукові дискусії: міжнародна науково-практична конференція, м. Харків, 4-5 груд. 2015 р. – Х.: Східноукр. наук. юрид. організ., 2015. – С.125 - 127.

15. Трофименко В.М. Щодо проблеми співвідношення кримінальної процесуальної форми і формалізму / В. М. Трофименко // Теорія і практика сучасної юриспруденції: Міжнародна науково-практична конференція, м. Київ, 11-12 груд. 2015 р. – К.: Центр прав. наук. досл., 2015. – С. 156-158.

16. Трофименко В.М. Щодо співвідношення кримінальної процесуальної форми та норм моралі / В. М. Трофименко // Законодавство України: історія розвитку, соціальна обумовленість, якість, застосування та вдосконалення: тези доповідей міжнародної науково - практичної конференції, м. Запоріжжя, 4-5 груд. 2015 / За заг. ред. Т.О. Коломоєць. – Запоріжжя: ЗНУ, 2015. – С.217-220.

17. Трофименко В.М. Спірні питання оцінки правової природи діяльності по внесенню відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР / В. М. Трофименко // Досудове розслідування: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення : матеріали пост. діючого наук.-практ. семінару (м. Харків, 21 жовт. 2016 р.) / СБУ, Ін-т підготовки юрид. кадрів для СБУ, Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. - Харків : Право, 2016. – Вип. 8. – С. 86-89.

АНОТАЦІЯ

Трофименко В.М. Теоретичні та правові основи диференціації кримінального процесу України. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальності 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. Міністерство освіти і науки України. – Харків, 2017.

Вперше в Україні комплексно розглянуто теоретичні та правові основи диференціації кримінального процесу України у формально-структурному аспекті. Прослідковано генезу теоретичних уявлень щодо кримінальної процесуальної форми та охарактеризовано систему її детермінантів.

Сформульовано поняття диференціації кримінальної процесуальної форми; з'ясовано її мету, значення та функції. Обгрунтовано наявність двох видів диференціації – функціональної та структурної, які знаходяться в нерозривному зв'язку і безпосередньо впливають на систему кримінального процесу. Встановлено та охарактеризовано критерії функціональної і структурної диференціації кримінального процесу.

Доведено, що система кримінального процесу як діяльність суду, сторін та інших учасників кримінального провадження є багаторівневою і складається з низки елементів, що утворюють її горизонтальну та вертикальну структуру.

У результаті проведеного дослідження теоретичних та правових основ диференціації кримінального процесу України сформульовано пропозиції щодо внесення змін і доповнень до кримінального процесуального закону, спрямовані на його удосконалення.

Ключові слова: кримінальна процесуальна форма; диференціація; критерії диференціації; процесуальне провадження; система кримінального процесу.

АННОТАЦІЯ

Трофименко В.М. Теоретические и правовые основы дифференциации уголовного процесса Украины. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук по специальности 12.00.09 – уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность. – Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого. Министерство образования и науки Украины. – Харьков, 2017.

Впервые в Украине комплексно рассмотрены теоретические и правовые основы дифференциации уголовного процесса Украины в формально-структурном аспекте. Прослежен генезис теоретических представлений об уголовной процессуальной форме и охарактеризована система ее детерминант.

Сформулировано понятие дифференциации уголовной процессуальной формы; установлены ее цель, значение и функции.

Обосновано наличие двух видов дифференциации – функциональной и структурной, которые находятся в неразрывной связи и непосредственно влияют на систему уголовного процесса. Определены и охарактеризованы критерии функциональной и структурной дифференциации уголовного процесса.

Сделан вывод о том, что функциональная дифференциация осуществляется по одному критерию – направленности процессуальных производств, являющихся компонентами системы уголовного процесса. По этому критерию все процессуальные производства классифицированы на две группы – основные производства (предметом которых выступают уголовно-правовые отношения (установление наличия или отсутствия таких отношений, а при установлении их наличия – установление оснований для привлечения лица к уголовной ответственности)), а также обеспечительные производства, направленные на урегулирование правовых отношений, непосредственно не связанных с уголовно-правовыми, возникновение и развитие которых, вместе с тем, создает необходимые условия для разрешения задач уголовного процесса. В силу неоднородного характера предмета обеспечительных производств выделяются их виды – дополнительные и особые производства.

В отличие от функциональной структурная дифференциация осуществляется по трем критериям – материальному (уголовно-правовому); процессуальному и криминологическому. Отмечено, что имея относительно автономный характер, критерии структурной дифференциации находятся во взаимосвязи и взаимодополнении, что проявляется в дифференциации порядка уголовного производства по одному критерию, а при наличии обстоятельств, составляющих сущность другого, - возможности применения иного дифференцированного порядка.

Доказано, что система уголовного процесса как деятельность суда, сторон и других участников уголовного производства является многоуровневой и включает ряд элементов, составляющих ее горизонтальную и вертикальную структуру. При этом горизонтальная

структура представлена наличием относительно автономных процессуальных производств, а вертикальная структура отражает построение каждого из таких производств – его стадии; этапы стадий; процессуальные действия; элементарные процессуальные акты, обеспечивающие возможность осуществления процессуальных действий; «кванты» процессуальных действий (элементарные процессуальные действия).

В результате проведенного исследования теоретических и правовых основ дифференциации уголовного процесса Украины сформулированы предложения о внесении изменений и дополнений в уголовный процессуальный закон, направленных на его усовершенствование.

Ключевые слова: уголовная процессуальная форма; дифференциация; критерии дифференциации; процессуальное производство; система уголовного процесса.

SUMMARY

Trofymenko V.M. Theoretical and juridical fundamental principles of differentiation of the criminal proceeding of Ukraine. – The manuscript.

Dissertation for obtaining the degree of Doctor of Juridical Sciences in the specialty 12.00.09 – criminal proceeding and criminalistics; forensic enquiry; operational investigations. – Yaroslav Mudry National Law University. The Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kharkiv, 2017.

First in Ukraine we have studied theoretical and juridical fundamental principles of differentiation of the criminal proceeding of Ukraine in formal and structural aspect. We have researched the genesis of theoretical models as to the criminal form of action and characterized the system of its determinants.

We have formulated the concept of differentiation of the criminal form of action; found out its goal, meaning and functions. We have explained the existence of two types of differentiation – functional and structural, which are strongly connected and influence directly the system of criminal proceeding.

We have proved that the system of criminal proceeding as the operation of courts, parties and other participants of criminal proceeding is multilevel and consists of definite elements which build its horizontal and pedimental structure.

Due to our research of theoretical and fundamental legal principles of differentiation of criminal proceeding we have formulated the suggestions for introduction of amendments and addenda to the criminal procedural law which is directed to its improvement.

Key words: criminal procedural law; differentiation; criteria of differentiation; procedural proceeding; system of criminal process.

*Відповідальний за випуск
кандидат юридичних наук, доцент Маринів В. І.*

Підписано до друку 25.04.2017 р. Формат 60х90/16
Папір офсетний. Віддруковано на різнографі.
Умовн. друк. арк. 1,6. Облік. вид. арк. 1,9.
Тираж 100 прим. Зам. № _____

*Друкарня
ФОП «Леонов»
61023, м. Харків, вул. Весніна, 12.
Тел (057) 717-28-80*